

# **Eläimistä saatavien sivutuotteiden valvonta 2017**

**Evira 820/0411/2018**



Eviran raportti  
Hyväksymispäivä

Hyväksyjä	Paula Kinnunen
Esittelijä	Taina Heimonen-Kauppi
Lisätietoja	Taina Heimonen-Kauppi

**Sisällysluettelo**

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN .....	4
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS .....	17
3.1	Todetut puutteet ja niiden yleisyys .....	17
3.2	Puutteiden analyysi.....	18
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE .....	22
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET .....	22
5.1	Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen .....	22
5.2	Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen	23
5.3	Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet .....	23
6	TOIMINNAN RESURSSIT .....	24
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN .....	25

## 1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Sivutuotevalvonnan vaikuttavuutta koskevana strategisena tavoitteena on varmistaa, ettei sivutuotteista aiheudu eläintautien leviämisen vaaraa, eikä muutakaan vaaraa ympäristölle, ihmisille tai eläimille. Evira on ottanut tämän tavoitteen huomioon sekä sivutuotevalvonnan suunnittelussa että valvonnan ohjaamisessa. Valvonnalle asetetut tavoitteet toteutuivat vuonna 2017 pääsääntöisesti hyvin.

Eviran sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosvalvonnan osalta konkreettisenä valvontakohdelistana, on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta, joskaan tavoiteltu valvonnan määrä yltänyt edellisvuoden tasolle. Vuodelta 2016 tälle vuodelle siirtyneet tarkastamatta jääneet laitokset ja toimijat saatiin osin tarkastettua. Valvonnan laatuun ja todettujen puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistamisesta on huolehdittu kiitettävästi. Sivutuotevalvontasuunnitelma on seuraavienkin vuosien aikana hyvä säilyttää tältä osin ennallaan.

Eviran sivutuotevalvonta on toteutunut pääosin valvontasuunnitelman mukaisesti. Tarkastuskertomuksiin kirjattujen puutteiden korjaamista valvottiin ja valvontasuunnitelman ulkopuoliset uusien toimijoiden hyväksyntähakemusten käsittely on aloitettu viivytyksettä.

Valtakunnallisesti järjestetyn raatokeräilyn strategisena vaikuttavuustavoitteena on, että tiloilla kuolleet naudat, siat, siipikarja ja pienet märehitijät toimitetaan keräilyalueella aina asianmukaisesti käsiteltäväksi. Vaikka kuolleita eläimiä hävitettiin edelleen jonkin verran säännöstenvastaisesti, raatokeräily toimi pääsääntöisesti hyvin. Keräilyalueella haudattujen nautan raatojen määrä väheni edelleen aiemmista vuosista. Lampaiden ja vuohien osalta raatojen hävittämisessä keräilyn kautta on tehostamisen tarvetta.

Monialaongelmaisten tapausten yhteistarkastusten, jatkotoimenpiteisiin ryhtymisen, kokonaisuuden koordinoinnin ja eri viranomaistahojen yhteistoiminnan kehittämisen tarve on noussut vahvasti esiin vuoden aikana. Tapausten käsittely edellyttää myös uudenlaista yhteistyötä Eviran eri osastojen, yksiköiden ja jaostojen välillä. Tehokkaat ja oikeasuhteiset seuraamukset usean eri sektorin lainsäädännön rikkomuksista tehostaa monen valvontasektorin valvonnan vaikuttavuutta.

Ilmoitettujen haaskapaikkojen lukumäärä ei kasvanut merkittävästi toimintavuoden aikana. Haaskanpidon osalta toimijoiden ilmoitusaktiivisuus eläinperäisen aineksen viennistä haaskapaikalle on kuitenkin ollut puutteellista eikä haaskakäyttöön viedyistä sivutuotteiden kokonaismäärää saada selville. Pääasiassa haaskoina käytetään sianraatoja ja kasvatettua kalaa. Nautojen käyttö haaskana oli nautarekisterin tietojen mukaan lisääntynyt edellisvuodesta selvästi.

## 2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

### Sivutuotealan toimijoiden hyväksyminen ja valvonta (laitosvalvonta)

Sivutuotteita käsittelevillä, varastoivilla ja hävittävillä laitoksilla on oltava toimivaltaisen viranomaisen hyväksyntä tai rekisteröinti. Laitoksen rekisteröinnin tai hyväksymisen suorittaa laitostyyppistä riippuen joko Evira tai kunnaneläinlääkäri. Taulukossa 1 on esitetty toimivien sivutuotealan laitosten määrät ja muutokset vuonna 2017.

**Taulukko 1.** Hyväksytyjen ja rekisteröityjen sivutuotealan laitosten lukumäärä (kpl) vuoden lopussa (tilanne 7.3.2017 mennessä Eviraan toimitettujen tietojen perusteella).

LAITOSTYYPPI	VIRAN- OMAINEN	UU- SIA 2017	LOPET- TANEITA 2017	LAITOKSIA YHTEENSÄ
VÄLIASTEEN LAITOKSET	KEL	1	1	33
VARASTOINTILAITOKSET	KEL (tekn.) Evira (rehu) Evira (lannoite)	0 0 1	0 0 0	4 6** 10
POLTTOlaitokset	KEL	10	7	204
KÄSITTELYLAITOKSET	Evira	2	0	17
ÖLJYKEMIAN LAITOKSET				0
BIOKAASULAITOKSET	Evira	0	1	23
KOMPOSTOINTILAITOKSET	Evira	0	0	63
LEMMIKKIELÄINTEN RUOKIA VALMISTAVAT LAITOKSET	Evira	1	0	33
TEKNISET LAITOKSET	KEL Evira	1 0	0 0	28 7
REHUSEKOITTAMOT	Evira	0	0	13
TILAREHUSTAMOT	KEL	2	1	59
KERÄYSKESKUKSET	KEL Evira	0 0	1 2	4 14
MUUT REKISTERÖIDYT TOIMIJA	Evira	2	0	28
<b>Yhteensä</b>		<b>20</b>	<b>13</b>	<b>536</b>

\*\*\*) Luku sisältää myös sellaiset sivutuotevarastot, jotka on hyväksytty tai rekisteröity rehuhygieniasäätöjen nojalla, mutta jotka ovat silti myös sivutuotevarastojen listalla

Viranomaisen on säännöllisin väliajoin suoritettava tarkastuksia ja valvontaa hyväksymisensä ja rekisteröimisensä laitoksissa. Evira ja kunnaneläinlääkärit valvovat hyväksymisensä ja rekisteröimisensä laitoksia. Lisäksi kunnaneläinlääkärit valvovat Eviran rekisteröimiä ja hyväksymiä laitoksia, jotka eivät sijaitse teurastamoiden yhteydessä. Valvonta tapahtuu Eviran laatiman vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti, jossa Evira määrittelee riskinarviointinsa perustuen kunkin laitostyyppin osalta tarkastettavat laitokset. Kunnaneläinlääkärit on ohjeistettu toimittamaan tarkastuksista laatimansa tarkastuskertomukset välittömästi aluehallintovirastoonsa sekä Eviraan. Näin voidaan valvontasuunnitelman toteutumista seurata pitkin valvontavuotta. Tarkastuseläinlääkärit valvovat teurastamojen yhteydessä olevia sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia osana muuta laitosten valvontaa. Sivutuotteista tehdyt havainnot otetaan huomioon laitosten Oiva-arvioinneissa.

Elintarvikehuoneistot ovat sivutuoteasetuksen mukaisia sivutuotteiden valmistusketjun lähtöpisteitä, mutta eivät sivutuoteasetuksen tarkoittamia, sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia. Elintarvikehuoneistoissa sivutuoteasetuksen noudattamisen valvonnasta vastaa elintarvikevalvonnasta vastaava viranomais.

Vuonna 2017 valvonnalle oli asetettu kolme painopistealuetta: Tarkastuksilla havaitut puutteet ja niiden korjaamisen varmistaminen, turkiseläinten lajinsisäinen kierrätys ja tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden hävittäminen. Tarkastuksia varten laadittiin uusi tarkastuskertomuslomake. Lomakkeen lopussa oli lajinsisäiseen käyttöön liitettävä osio turkiseläinsektorin tarkastuksille. Polttolaitosten tarkastuksiin tarkoitettu lomake uusittiin myös. Muutoksia tehtiin mm. polttolämpötilan ja automaattisten järjestelmien varmennukseen, kirjanpitovaatimukseen ja rinnakkaispolttolaitosten valvontaan. AVlen tuli myös seurata suunnitelman toteutumista ja raportoida siitä valvontavuoden lopulla Eviraan.

AVIt raportoivat alueensa sivutuotetarkastusten toteuman VASU-raportoinnin yhteydessä täytettävään taulukkoon. Taulukosta ei käy ilmi tarkastettuja kohteita vaan ainoastaan kokonaistoteuma, joka koostuu kunnaneläinlääkäreiden tekemistä tarkastuksista Eviran hyväksymiin ja rekisteröimiin laitoksiin, tarkastuksista, jotka kunnaneläinlääkärit ovat tehneet AVIn tai itse hyväksymiinsä ja rekisteröimiinsä laitoksiin sekä haaskapaikkoihin tehdyistä tarkastuksista. Taulukko on melko vaikeaselkoinen ja paremman kuvan valvontatilanteesta sai AVlen kirjallisista raporteista, excel-taulukoista ja Eviraan toimitetuista tarkastuskertomuksista.

Taulukossa 2 on esitetty laitostyyppiokohtaisesti ja valvontaviranomaisittain eriteltynä Eviran valvontasuunnitelmassa edellytettujen ja toteutuneiden tarkastusten määrät vuosina 2015–2017.

**Taulukko 2.** Sivutuotelaitosten tarkastukset 2015 – 2017 (tilanne 7.3.2017 mennessä Eviraan toimitettujen tietojen perusteella).

Kunnaneläinlääkärin laitosvalvonta	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Polttolaitos <sup>1)</sup>	52 <sup>1)</sup>	51 <sup>1)</sup>	25 <sup>1)</sup>	41 <sup>1)</sup>	44 <sup>1)</sup>	18 <sup>1)</sup>	77 <sup>1)</sup>	86 <sup>1)</sup>	72 <sup>1)</sup>
Tekninen laitos <sup>1)</sup>	10 <sup>1)</sup>	7 <sup>1)</sup>	4	7 <sup>1)</sup>	3 <sup>1)</sup>	3	70 <sup>1)</sup>	43 <sup>1)</sup>	75 <sup>1)</sup>
Tekn.varastointilaitos <sup>1)</sup>	1 <sup>1)</sup>	1 <sup>1)</sup>	0	0 <sup>1)</sup>	1 <sup>1)</sup>	0	0 <sup>1)</sup>	100 <sup>1)</sup>	-
Tilarehustamot	30	11	11 <sup>1)</sup>	12	2	6	40	20 <sup>1)</sup>	55 <sup>1)</sup>
Käsittelylaitokset	1	0	0	1	0	0	100	-	-
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	6	4	0	3	4	0	50	100	-
Keräyskeskus (ei teur. yht.)	0	3	0	0	3	0	0	100	-
Väliasteen laitos <sup>1)</sup>	-	10 <sup>1)</sup>	5 <sup>1)</sup>	-	8 <sup>1)</sup>	4 <sup>1)</sup>	-	80 <sup>1)</sup>	80 <sup>1)</sup>
<b>Yhteensä:</b>	<b>63<sup>1)</sup>, 100</b>	<b>69<sup>1)</sup>, 87</b>	<b>45<sup>1)</sup></b>	<b>48<sup>1)</sup>, 64</b>	<b>56<sup>1)</sup>, 64</b>	<b>31<sup>1)</sup></b>	<b>77<sup>1)</sup>, 64</b>	<b>81<sup>1)</sup>, 73</b>	<b>69<sup>1)</sup></b>
<b>Eviran laitosvalvonta</b>									
	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Käsittelylaitos	8	7	6	8	7	6	100	100	100
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	10	7	6	7	6	6	70	86	100
Turkisrehusekoittamo	4	7	4	4	7	3	100	100	75
Rehujen varastointilaitos	0	1	5	0	1	3	0	100	60
Välittäjä	0	0	1	0	0	1	0	-	100
Lannoitevalmistean laitokset <sup>2)</sup>	35	29	41	26	33	35	74	114	85
<b>Yhteensä</b>	<b>57</b>	<b>51</b>	<b>63</b>	<b>45</b>	<b>54</b>	<b>54</b>	<b>79</b>	<b>106</b>	<b>86</b>

<sup>1)</sup> AVlen ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksymien ja rekisteröimien sivutuotelaitosten tarkastukset

<sup>2)</sup> Suunnitelman mukaisten tarkastusten lisäksi tehtiin 6 laitoshyväksyntätarkastusta.

### Eviran suorittama laitoshyväksyntä ja valvonta

Evira hyväksyi tai rekisteröi 4 uutta sivutuotealan laitosta, joista kaksi oli käsittelylaitoksia, yksi lemmikkieläinten ruokia valmistava laitos ja yksi lannoiteita varastoiva laitos. Sivutuotteita tai niistä johdettuja tuotteita tutkimustarkoituksiin käytäviä tutkimuslaitoksia rekisteröitiin 2. Kolmansista maista tutkimusnäytteitä tai diagnostisia näytteitä tuotaessa on mahdollista hakea sivutuoteasetuksen mukaista rekisteröintiä tuontiluvan hakemisen yhteydessä.

Hyväksytyjä ja rekisteröityjä laitoksia tarkastetaan vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti. Vuosisuunnitelman lisäksi tarkastetaan uudet hyväksytyt ja osa rekisteröidyistä toimijoista. Eviran vuodelle 2017 suunnitellut sivutuotealan laitosten tarkastukset toteutuivat kutakuinkin suunnitellusti. Yksi turkisrehusekoittamo meni konkurssiin, eikä sitä siksi tarkastettu. Kahdella sivutuoterehuja varastoivalla toimijalla ei ollut toimintaa vuonna 2017, ja ne jäivät siksi tarkastamatta. Evira hyväksyi valvontavuoden aikana yhden uuden lemmikkieläinten ruokia valmistavan laitoksen ja kaksi uutta käsittelylaitosta. Eviran valvonnassa olevat keräyskeskukset sijaitsevat teurastamon yhteydessä ja niitä valvoo tarkastuseläinlääkäri. Valvontaa tehdään ja siitä pidetään kirjaa Oiva-ohjeistuksen mukaisesti osana muuta sivutuotevalvontaa.

Eläinperäisten sivutuotteiden kuljetuskaluston tarkastuksia oli suunniteltu vuodelle 2017 yhteensä 10. Tarkastuksista toteutui 2. Toteutumattomat tarkastukset johtuivat siitä, että tarkastajan ollessa kohteessa näytteenottotehtävässä, paikalla ei ollut eläinperäisiä sivutuotteita kuljettavaa kalustoa, eikä sellaista kuljetuskalustoa saapunut paikalle kohtuullisen odotteluajan puitteissa.

Eviran valtuuttamat tarkastajat ottivat sivutuotteita rehukäyttöön käsitteleviltä toimijoilta valmistuksen valvontana yhteensä 60 näytettä 27 eri toimijalta.

#### Aluehallintovirastojen ja kunnaneläinlääkäreiden suorittama laitosten hyväksyntä ja valvonta

Vuoden 2017 lopussa AVlen ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksymiä ja rekisteröimiä sivutuotealan laitoksia oli 328. Vuoden aikana Eviralle ilmoitettiin 14 uutta sivutuotelaitosta. Eniten hyväksyttiin polttolaitoksia (10), joista 4 oli eläintuhkaamoja ja loput pääasiassa siipikarjan raatojen polttoon tarkoitettuja tilakohtaisia poltto- tai rinnakkaispolttolaitoksia. Väliasteen laitoksia hyväksyttiin yksi, toimialueenaan ketun nahkojen varastointi ja lajittelu. Lisäksi yksi nahkoja ja vuotia käsittelevä tekninen laitos, yksi tutkimuslaitos, yksi kananpoikia matelijoiden ruokintakäyttöön tuottava toimija sekä kaksi tilarehustamo rekisteröitiin vuoden aikana. Tarkastuskohteista oli toimintansa lopettanut 9 laitosta; 7 polttolaitosta, 1 väliasteenlaitos ja yksi tilarehustamo.

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tuli tarkastaa 11 tilarehustamo, 25 polttolaitosta, 4 teknistä laitosta ja 5 väliasteenlaitosta eli yhteensä 45 laitosta. Suunnitelluista tarkastuksista toteutui 69 % kun vuonna 2016 määrä oli 81 %. Kaikkiaan tarkastettavista 45 kohteesta tarkastettiin 31. Tarkastusprosentit eri AVlen välillä vaihtelivat 100:sta 40 prosenttiin. Painopistealueena olleisiin tilarehustamotarkastuksia tehtiin kuusi eli lähes puolet jäi tarkastamatta. Tämä onkin huonoimmin valvottu sivutuotetoimijaryhmä.

Kunnaneläinlääkärit valvovat Eviran ohella myös joitakin sellaisia laitoksia, jotka Evira hyväksyy tai rekisteröi. Tällaisia laitoksia ovat käsittelylaitokset, lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset ja turkisrehusekoittamot. Vuoden 2017 valvontasuunnitelmassa kunnaneläinlääkäreiltä ei kuitenkaan edellytetty tarkastuksia näihin laitoksiin, vaan valvontasuunnitelman mukaiset tarkastukset hoiti Evira. Vuoden 2017 valvontasuunnitelma ulkopuolisia tarkastuksia tehtiin yksi kunnan oman riskinarvioinnin perusteella ja yksi ulkopuolisen ilmiannon perusteella. Vuonna 2016 tekemättä jääneitä tarkastuksia tehtiin 4 ja toimijan ilmoittamien oleellisten muutosten hyväksymistarkastuksia 3 kappaletta.

Evira valvoo kansainvälisestä liikenteestä peräisin olevaa ruokajätteen keräilypisteitä. Näitä toimijoita ovat ruokajätehuollosta satamissa, lentokentillä ja varikoilla vastaavat tahot. Näitä toimijoita ei tarkastettu vuonna 2017. Jätteiden hävityksen valvonta tapahtuu ympäristöhallinnon valvonnan kautta.

Elintarvikealan toimijoiden sivutuotevalvonta, Oiva

Eviran tarkastuseläinlääkärit ja kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa hyväksytyissä ja ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa, ml. teurastamoissa. Kuntien valvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa muissa elintarvikehuoneistoissa kuin teurastamoissa. Valvonnan perusteella toimijat saavat Oiva-arvion.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa sivutuotteiden osalta arvioidaan vastaavia asioita kuin teurastamojenkin kohdalla. Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa sivutuotteisiin liittyen arvioidaan TSE-toimintojen hyväksymiseen liittyviä asioita (Oiva-rivi 1.3), TSE-riskiaineksen käsittelyä (8.1), sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniää (5.7), sivutuotteiden tuotantoa ja jäljitettävyyttä (5.8) sekä sivutuotteiden lähettämistä, kaupallisia asiakirjoja ja kuljetusolosuhteita (15.5). Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvioidaan ainoastaan sivutuotteiden erilläänpitoa (3.7) ja sivutuotteiden jäljitettävyyttä (3.8). Arviointiasteikossa A=Oivallinen, B=Hyvä, C=Korjattavaa ja D=Huono. Taulukkoon 3 on koottu sivutuote-valvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet. Taulukon tiedot kattavat kaikki elintarvikehuoneistot.

Eviran tarkastuseläinlääkärit huolehtivat sivutuotevalvonnasta teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa sivutuoteasetuksen mukaisissa laitoksissa. Vuoden 2017 lopussa Eviran valvonnassa oli 14 teurastamoja, 50 pienteurastamoja ja 7 riistankäsittelylaitosta. Seitsemässä näistä pienteurastamoista ei ollut toimintaa vuonna 2017. Tarkastuseläinlääkärit pitävät suorittamastaan sivutuotevalvonnasta kirjaa, ja antavat toimijalle Oiva-arvion. Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sivutuoteasioita tarkastettiin yhteensä 156 kertaa, tarkastettavasta aihealueesta (Oiva-rivistä) riippuen 5-21:ssä eri teurastamossa. Näissä tarkastuksissa arvosana A annettiin yhteensä 129 kertaa, B 21 kertaa, C 3 ja D 3 kertaa. Ohjausta ja neuvontaa annettiin 14 kertaa, kehoituksia 8 kpl. Pakkotoimiin ryhdyttiin 1 kertaa.

Taulukko 3. Sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet

Tarkastettu Oiva-rivi / asiakokonaisuus	Tarkastettujen toimijoiden lkm	Tarkastusten lkm	A	B	C	D	Ohjaus ja neuvonta, lkm	Kehotukset, lkm	Pakkotoimet, lkm
<b>Hyväksytyt elintarvikehuoneistot</b>									
TSE-toimintojen hyväksyminen	36	38	97%, 37kpl	3% 1kpl	0	0	1	0	0
TSE-riskiaineksen käsittely	25	35	77% 27kpl	14% 5kpl	6% 2kpl	3% 1kpl	4	3	0
Sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniä	247	303	82% 247 kpl	16% 49kpl	2% 6kpl	0,3% 1kpl	47	8	1
Sivutuotteiden tuotanto ja jäljitettävyyttä	123	139	78% 108 kpl	17% 24 kpl	4% 5kpl	1% 2kpl	26	8	0
Sivutuotteiden lähettäminen, kaupalliset asiakirjat ja kuljetusolosuhteet	110	115	82% 94kpl	17% 20kpl	1% 1kpl	0	18	1	0
<b>Ilmoitetut elintarvikehuoneistot</b>									
Sivutuotteiden erilläänpito	524	554	90% 501 kpl	9% 47kpl	1% 6kpl	0	47	7	0
Sivutuotteiden jäljitettävyyttä	176	188	79% 148 kpl	19% 36kpl	2% 4kpl	0	37	4	0



Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät sivutuotteiden säilyttämiseen ja keräämiseen käytettäviin asioihin, astioiden merkitsemiseen, sivutuotteiden varastointiin, kirjanpitoon, asiakirjoihin ja sivutuotteiden ohjaamiseen asianmukaisiin käyttötarkoituksiin.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan D johtaneissa tapauksissa sivutuotteita ei säilytetty selkeästi erillään elintarvikkeista, niitä ohjattiin sellaisiin käyttötarkoituksiin, jotka ovat ko. sivutuotejakeelle kiellettyjä tai sivutuotteita säilytettiin elintarvikkeille tarkoitetuissa astioissa.

Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät sivutuotteiden säilytykseen ja merkitsemiseen, määrien kirjanpitoon ja sivutuotteiden jäljitettävyyteen.

### Sivutuotteiden hävittämisen valvonta ja valvonnan toteutuminen

Evira seuraa nauta- lammas- ja vuohirekistereistä tuottajan ilmoittamia eläinten poistotapoja (kuollut, lopetettu, teurastettu omaan käyttöön) sekä raadon hävitystapoja (hautaus, raatokeräily, haaskakäyttö, poltto, muu). Raatokeräilyn kautta Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen saapunut raato kuitataan laitoksella nautarekisteriin hävityksi. Vuoden 2018 aikana näin tulee tapahtumaan myös lampaiden ja vuhien osalta.

Vuode 2017 valvontasuunnitelman mukaan tarkoitus oli ohjata kuntia tekemään kohdennettuja tarkastuksia lammastiloille, joilla Eviran toimittamien lammaskäytöstä ajamiin hävitystaparaaporttien perusteella raatojen hävitetään säädösten vastaisesti. Lähinnä ajatus oli saada säädösten vastaista hautaamista vähenemään ja lisätä siten raatokeräilyä kautta tapahtuva hävittämistä ja TSE-näytteiden ottoa. Neljän kuukauden alustavan otannan perusteella havaittiin kuitenkin, että lampaiden poisto- ja hävitystapoja on tarpeen tarkastella vuoden 2017 suunnitelmaa laajemmin. Näin ollen, valvonta päätettiin toteuttaa myöhemmin ja erilaisella painotuksella.

### Kuolleet naudat

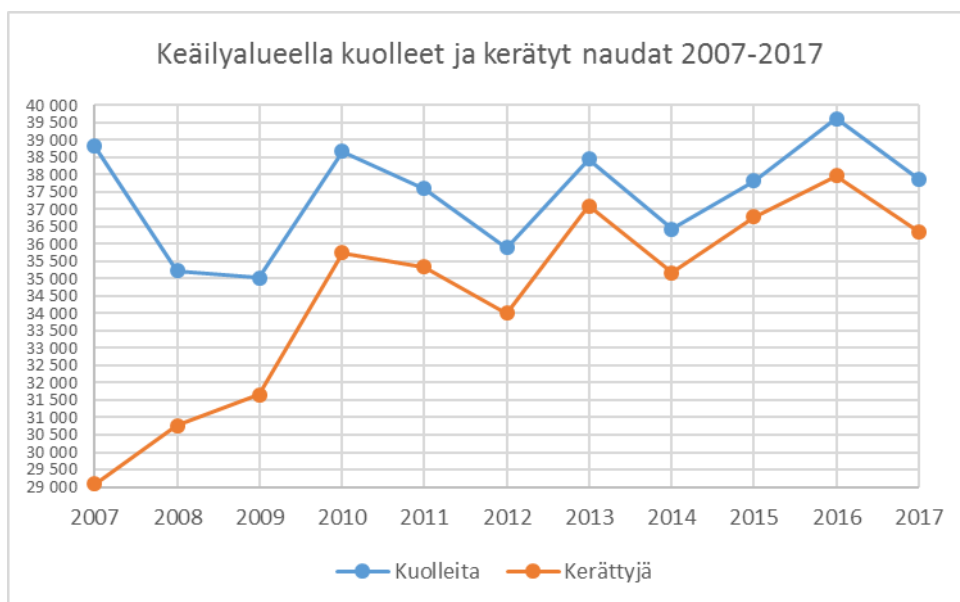
Koko maassa tiloilla kuoli tai lopetettiin 2017 nautarekisterin mukaan yhteensä 41 500 nautaa, mikä on 2018 kpl vähemmän kuin edellisellä vuonna. Näistä 37 874 kuoli keräilyalueella (91 %) mikä on 1740 vähemmän kuin edellisellä vuonna. Eniten nautoja kuoli ja lopetettiin toukokuussa (3 948 kpl) ja vähiten elo- ja syyskuussa (3 088 kpl).

Keräilyalueella tiloilla kuolleista nautoista 96 % 36 360 päätyi tuottajien ilmoitusten mukaan käsittelylaitokseen ja 2 % (910 kpl) haudattiin. Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli n. 2 % (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Syrjäisellä alueella kuolleista nautoista haudattiin 3395 kpl eli 93 % ja keräilyyn päätyi 229 kpl eli 6 %. Nautatilojen määrä, jotka toimittivat rautoja käsittelylaitokseen, laski edelleen ollen nyt 7 790 kpl (vuonna 2016 9 877kpl, 2015 10 104 kpl, vuonna 2014 8 295 kpl ja vuonna 2013 8 867 kpl).

Nautarekisterin tuottajailmoitusten perusteella nautan raatojen hävittäminen keräilyalueella hautaamalla oli vähäisintä kymmeneen vuoteen. Määrä on laskenut vuoden 2007 15 %:sta 2 %:iin. Taulukossa 4 on esitetty tiloilla kuolleiden, kerättyjen ja laittomasti haudattujen nautojen määrät keräilyalueella nautarekisterin mukaan vuosilta 2007 – 2017 ja kuvassa 1 keräilyalueella kuolleet ja kerätyt naudat samoina vuosina.

Taulukko 4. Tiloilla kuolleet ja lopetetut naudat ja niiden hävittäminen keräilyalueella 2007- 2017.

	Kuolleita	Kerättyjä	Haudattuja
2007	38 809	29 091	5 685 (15 %)
2008	35 221	30 759	3 666 (10 %)
2009	35 015	31 648	2 856 (8 %)
2010	38 663	35 743	2 545 (7 %)
2011	37 597	35 342	2 055 (6 %)
2012	35 884	34 006	1 636 (5 %)
2013	38 435	37 096	1 205 (3 %)
2014	36 424	35 171	1 164 (3 %)
2015	37 824	36 776	979 (3 %)
2016	39 614	37 965	1 103 (3 %)
2017	37 874	36 360	910 (2 %)



Kuva 1. Keräilyalueella kuolleet ja kerätyt naudat vuosina 2007–2017

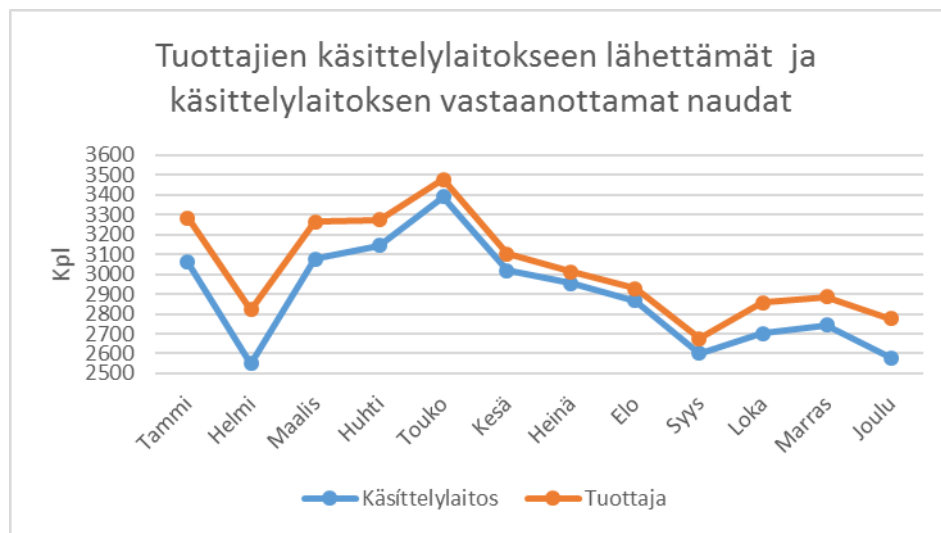
Säännöstenvastaisesti haudattujen nautojen määrä suhteessa kuolleiden nautojen määrään oli suunnilleen samaa tasoa kaikkien keräilyalueella sijaitsevien aluehallintovirastojen alueella, LSAVIN alueella hautaaminen oli hieman muita alueita yleisempää. Taulukossa 5 on esitetty nautarekisterin tietojen perustella keräilyalueella sekä vertailun vuoksi myös syrjäisellä alueella haudatuksi ilmoitettujen raatojen määrä aluehallintovirastojen alueilla vuosina 2010- 2017.

Taulukko 5. Hautaamalla hävitetyt kuolleet naudat aluehallintovirastojen alueilla vuosina 2010–2017.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ESAVI	296	260	190	155	135	103	128	79
LSAVI*	162	156	129	77	79	60	62	79
LSSAVI*	1177	964	751	545	527	381	479	370
ISAVI*	566	452	378	264	236	270	273	245
OULU 1/PSAVI*	344	223	190	164	187	165	161	137
OULU 2/PSAVI	1132	1031	1039	1047	1002	1072	1131	1065
LAPPI	2252	1894	1920	1811	1759	1920	2077	1835

\*keräilyaluetta

Tuottajien ja Honkajoki Oy:n nautarekisteriin tekemiä nautojen hävitys ilmoituksia verrattaessa oli todettavissa edellisvuoden tapaan eroavaisuuksia. Vertailu tehtiin koko vuoden rekisteritietoja vertaamalla. Tuottajien ilmoitusten mukaan Honkajoki Oy:öön lähetetyn 1677 raadon osalta vastaanottokuittaus käsittelylaitoksessa puuttui. Kuvassa 2 on esitetty kuukausitasolla erot Honkajoki Oy:lle nautarekisterin tietojen perustella lähetettyjen ja vastaanotettujen nautojen määrissä.



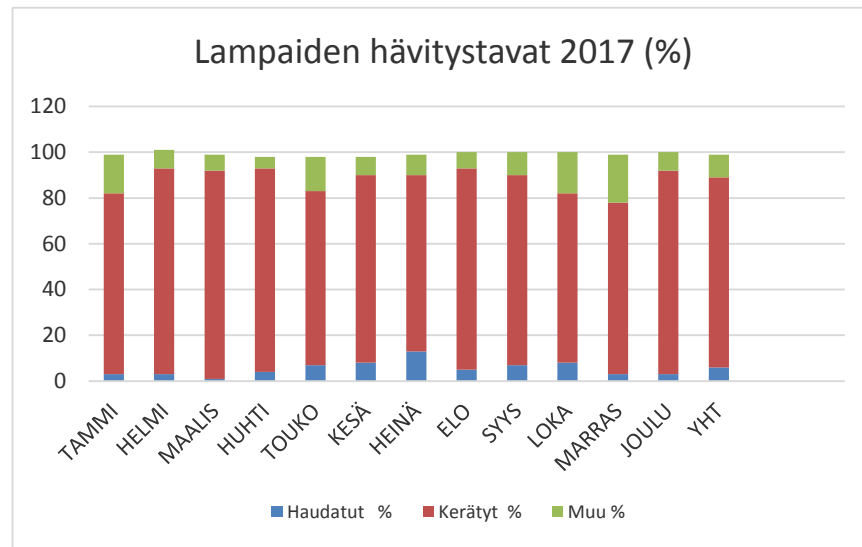
Kuva 2. Erot kuukausitasolla Honkajoki Oy:lle nautarekisterin tietojen perustella lähetettyjen ja vastaanotettujen nautojen määrissä.

### Kuolleet lampaat

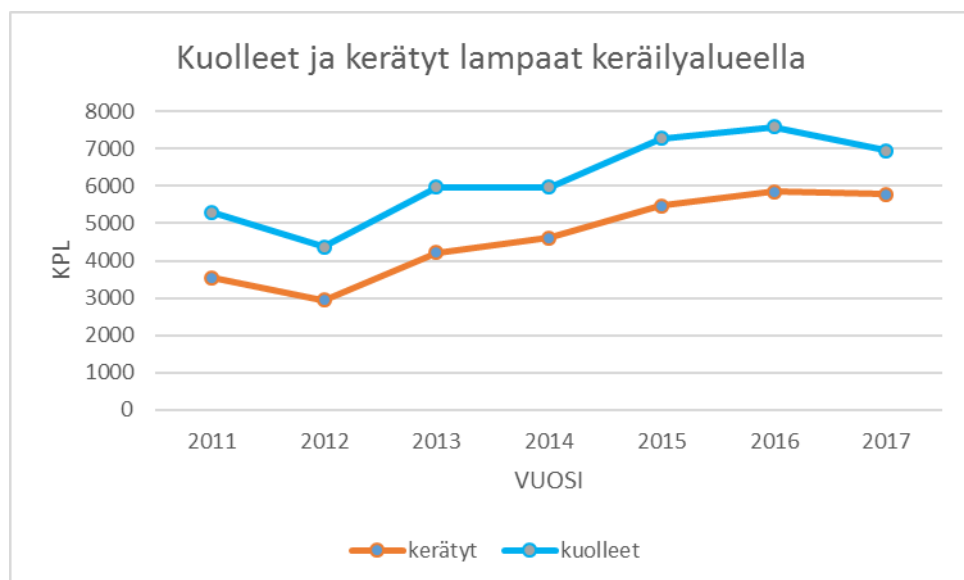
Rekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja lampaita oli vuonna 2017 koko maassa 8348 kpl (vuonna 2016 9258 kpl). Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 6319 kpl ja syrjäisellä alueella 2029 kpl. Keräilyalueella 83 % raadoista toimitettiin raatokeräilyn kautta käsittelylaitokseen (2016 78 %), hautaamalla hävitettiin 6 % (2016 10 %) ja polttamalla 1 % edellisvuoden tapaan. Muilla yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin 10 % (2016 11 %). Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli siis lisääntynyt hieman edellisestä vuodesta. Koska käsittelylaitoksella ei ole vielä käytössä rajapintaa lammasta/vuohirekisteriin, ei vastaanottomääriä pikkumärehtijöiden osalta ole käytettävissä.

Syrjäisellä alueella käsittelylaitokseen toimitettiin 0,5 % (0,3 %) raadoista. Hautaamalla hävitettiin 84 % (91 %) polttamalla 4 % (3 %) ja muulla tavoin 10 % (6 %). Lammas- ja vuohitiloja, joilta raatoja haettiin, oli aiempia vuosia enemmän, yhteensä 767 kpl (vuonna 2016 707 kpl, 2015 667 kpl, vuonna 2014 653 kpl ja vuonna 2013 677 kpl).

Keräilyalueella haudattujen, käsittelylaitokseen toimitettujen (kerätyt) ja muilla yksilöimättömillä tavoilla hävitettyjen kuolleiden lampaiden määrät on esitetty kuvassa 3. Raatokeräilyn kautta käsittelylaitokseen toimitettujen lampaiden määrät vuosina 2011–2017 on esitetty kuvassa 4.



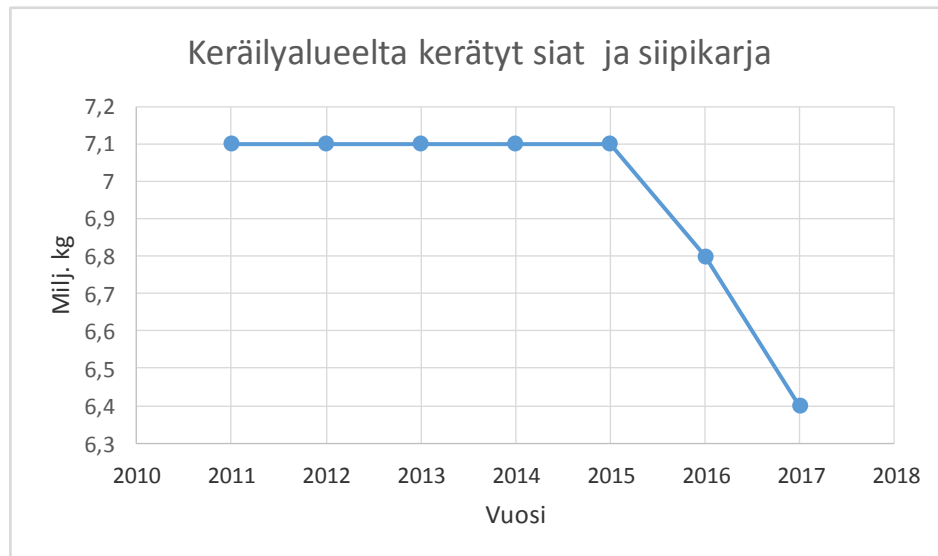
Kuva 3. Vuonna 2017 keräilyalueella kuolleiden lampaiden hävitystavat 2017 lammasrekisterin tietojen mukaan.



Kuva 4. Keräilyalueella kuolleet ja kerätyt lampaat vuosina 2011-2017

Kuolleet siat, siipikarja ja turkiseläimet

Sikojen ja siipikarjan raatoja tuli keräilyyn kautta Honkajoki Oy:lle yhteensä 6,4 milj. kg. (2016 6,8 milj.kg ja aiempina vuosina tasaisesti 7,1 milj. kg). Tiloja, joilta raatoja haettiin, oli 1184 kpl (vuonna 2016 1135 kpl, 2015 1177 kpl, vuonna 2014 1247 kpl ja vuonna 2013 1339 kpl). Yhä enenevä määrä sioista päätyy turkiseläinrehua valmistaviin käsittelylaitoksiin. Keräilyalueelta raatokeräilyyn kautta kerättyjen sikojen ja siipikarjan määrä (milj. kg) vuosina 2010–2017 on esitetty seuraavassa kuvassa.



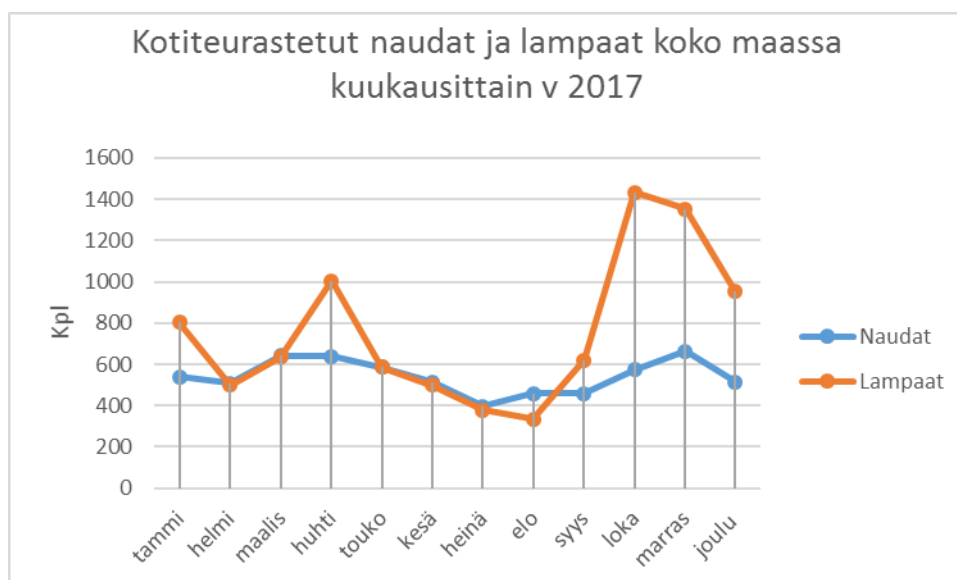
Kuva 5. Keräilyalueelta kerättyjen sikojen ja siipikarjan määrä vuosina 2010- 2017

Turkiseläimistä minkinruhoja tuli käsiteltäväksi Honkajoki Oy:lle 47,0 tn (41,8 tn) ja ketunruhoja 258,0 tn (314,5 tn).

Kotiteurastus

Keräilyalueella kotiteurastuksesta jäljelle jäävät sivutuotteet, joita ei käytetä elintarvikkeena tai omien lemmikkien ruoaksi, tulee hävittää keräilyalueella toimittamalla ne Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen joko raatokeräilyyn mukana tai erillisellä noutotilauksella. Valvonta tehdään muun tilalla tapahtuvan valvonnan yhteydessä.

Tilojen omaan käyttöön teurastettiin eläinrekisterien tietojen mukaan koko maassa 6 424 nautaa ja 9 098 lammasta, joista keräilyalueella teurastettiin 5 802 nautaa ja 6 842 lammasta. Lampaiden kohdalla selvä piikki kotiteurastusten määrissä oli huhtikuussa sekä loka- marras ja joulukuussa. Nautojen kohdalla yhtä voimakasta kausivaihtelua ei ollut havaittavissa, kuten kuvasta 6 käy ilmi.



Kuva 6. Kotiteurastettujen nautojen ja lampaiden kotiteurastusmäärien kuukausittainen vaihtelu v. 2017.

Evira seuraa yleisellä tasolla kotiteurastettujen eläinten määriä eläinrekisterien kautta. Tilakohtaisesti kotiteurastettujen lampaiden määriä seurattiin lisäksi tilakohtaisesti neljän kuukauden ajalta tammi- huhtikuussa 2017. Tarkastelujaksolla ilmeni, että kotiteurastettujen lampaiden määrä oli usealla tilalla yli 20, enimmillään teurastusmäärä oli lähes 100 lammasta. Kuukausittain joillain tiloilla saatettiin teurastaa kymmenkunta lammasta.

Honkajoki Oy:ltä saatujen tietojen mukaan 1 031 kotiteurastetun naudan ja 659 lampaan ja vuohen kotiteurastuksen sivutuotteet toimitettiin käsittelylaitokseen. Näin ollen edellisvuoden tavoin noin 82 % nautojen ja noin 90 % lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy käsittelylaitokseen.

#### Käsittelemättömien sivutuotteiden käyttö luonnonvaraisten eläinten ruokintaan

Toimijan on ilmoitettava eläintunnistusjärjestelmälain 238/2010 mukaiseen haaskaruokintapaikkarekisteriin aloittaessaan käsittelemättömien sivutuotteiden käytön sivutuoteasetuksen (EY) N:o 1069/2009 19 artiklan mukaiseen eläinten ruokintaan. Rekisteröinti kuuluu kunnaneläinlääkärille. Lisäksi toimijan on kuukausittain ilmoitettava haaskaruokintapaikkaan toimitettujen sivutuotteiden määrä.

Haaskapaikkarekisteristä 22.1.2018 ajatun tiedon mukaan Suomessa oli 573 kpl haaskapaikkaa 150 kunnan alueella (helmikuussa 2016 549 kpl, 147 kunnan alueella). Haaskatoimintaa oli edellisten vuosien tapaan eniten Pohjois-Suomen (169 kpl) ja Länsi- ja Sisä-Suomen (135 kpl) aluehallintovirastojen alueilla, joissa yli puolet kaikista haaskapaikoista sijaitsi. Pohjois-Suomen alueella haaskapaikkoja oli eniten Kuhmossa, jossa oli 49 haaskapaikkaa ja Länsi- ja Sisä-Suomen kunnista Kauhavalla, jossa oli 18 haaskapaikkaa. Karhujen luontokuvausta ja katselua varten perustettuja haaskapaikkoja oli Pohjois- ja Itä-Suomen aluehallintovirastojen alueilla, jonne myös ammattimainen ja laajamittainen luontokuvaus- ja katselutoiminta oli keskittynyt. Muualla haaskanpidon syynä oli pääasiassa pienpetojen pyynti tai muiden kuin karhujen kuvaus ja katselu.

Yleisimmin haaskaruokinnassa käytettävä aines on maataloilta haetut sianraadot ja kasvatettu kala. Tilalla itsestään kuolleita ja lopetettuja, alle vuoden ikäisiä nautoja vietiin nautarekisterin tietojen perusteella haaskaksi yhteensä 443 kpl (2016 376 kpl).

Suurinta nautojen haaskakäyttö oli Länsi- ja Sisä-Suomen alueella (205 kpl). AVLen toimittaminen kuukausiyhteenvetojen mukaan nautoja vietiin haaskalle vain 32 kpl, sikoja 430 kpl, hevosia 4 kpl, kolaripeuroja 5 kpl, siipikarjaa 5730 kg, kasvatettua kaalaa 1320 kg, teuras- ja leikkuusivutuotteita 3225 kg ja hirven teurassivutuotteita 470 kg.

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tekemät tarkastukset tuli kohdentaa ensisijaisesti paikkoihin, joiden toiminnassa on havaittu tai epäilty olevan puutteita. Muussa tapauksessa tarkastukset kohdennettiin paikkoihin, joissa houkuttimena käytettiin maataloilta peräisin olevia raatoja. Tarkastuksia oli mahdollista tehdä myös paperitarkastuksina, joissa haaskatoimijan kirjanpitoa ja käyttöilmoitustietoja verrattiin tilan tekemiin poistoilmoituksiin.

AVLen VASU-raportoinnin mukaan haaskapaikkoja tarkastettiin 15 kpl, joista suunnitelman ulkopuolisia tarkastuksia oli 11.

### Turkiseläinten lajinsisäinen käyttö

Eläinten pitäjä ja – pitopaikkarekisteristä saatujen tietojen mukaan turkistarhoja, joissa harjoitettiin lajinsisäistä käyttöä kettujen ruokinnassa, oli yhteensä 312 (vuonna 2016 162, 2015 160, 2014 142) ja supikoirien ruokinnassa 56 (2016 25, 2014 25, 2013 24). Toiminta on keskittynyt pitkälti Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueelle, jossa turkistarhaus on muutenkin runsainta. Tilarehustamoiden tarkastuskäynneillä kunnaneläinlääkärin tulee kiinnittää huomiota myös lajinsisäisen käytön edellytysten täyttymiseen.

### BSE-näytteenotto luokan 1 käsittelylaitoksessa, valvonta ja sen toteutuminen

Luokan 1 käsittelylaitoksen BSE-näytteenottoa valvovan kunnaneläinlääkärin on huolehdittava, että kaikista laitokseen toimitetuista yli 48 kk ikäisistä itsestään kuolleista tai lopetetuista nautaeläimistä ja yli 18 kk ikäisistä lampaista ja vuohista lähetetään näyte Eviraan tutkittavaksi. Kunnaneläinlääkäri vastaa näytteenoton säännöstenmukaisuudesta ja luotettavuudesta. Fyysisen näytteenoton suorittavat kunnaneläinlääkärin kouluttamat käsittelylaitoksen työntekijät. Kuluneena vuonna koulutettiin kolme työntekijää. Kunnaneläinlääkäri raportoi kuukausittain Eviraan suorittamistaan valvontakäynneistä, otetuista näytemääristä sekä tapauksista, joissa näytettä ei jostain syystä saatu. Eläinlääkäri teki 93 näytteenottoon liittyvää valvontakäyntiä.

Käsittelylaitokseen tuli laitosta valvovan eläinlääkärin kuukausiraporttien mukaan 11 898 kpl yli 48 kk ikäistä nautaa (vuonna 2016 10 931 kpl, vuonna 2015 12 215 kpl). Näyte saatiin otettua noin 94 %:sta (2016 88 %). Viileä kesän ansioista suurikokoiset nautanraadot säilyivät edellisiä vuosia paremmin näytteenottokelpoisina. Yli 18 kk ikäisten lampaiden ja vuohien raatoja tuli käsittelylaitokseen yhteensä 2330 kpl (vuonna 2016 1887 kpl ja vuonna 2015 1859 kpl). Näyte saatiin otettua samoin kuin edellisenä vuonna 79 %:sta.

### Sivutuotteiden sisämarkkinakauppa

Luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvien sivutuotteiden sisämarkkinakauppaa varten toimijoiden täytyy hakea sivutuoteasetuksen mukaista lupaa määräjäsenvaltion toimivaltaiselta viranomaiselta (ns. artiklan 48 mukainen lupa). Elintarviketurvallisuusvirasto Evira myönsi vuonna 2017 lupia yhteensä 16 kappaletta: 5 kpl luokan 2 ainekselle turkiseläinten rehuksi, 8 kpl luokan 2 pakastetuille minkinruhoille nahkontaa varten, 1 kpl luokan 2 ainekselle biodieselin tuotantoon ja 1 kpl luokan 2 ainekselle lannoitevalmistusta varten. Myönnettyjen lupien voimassaoloaika on 3 vuotta linjassa Eläinlaitilain 441/2013 sisämarkkinatoimijoiden rekisteröintien kanssa.

Sivutuoteasetuksen mukaan Traces-järjestelmää tulee käyttää tietojen välittämiseksi siirroissa, jotka sisältävät luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvia aineksia sekä luokkaan 3 kuuluvaa käsiteltyä eläinvalkuaista (PAP). Kyseiset sivutuote-erät tulisi kuitata saapuneiksi ja osalle tehdä sivutuotevalvontasuunnitelman mukaisesti asiakirjatarkastus, tunnistustarkastus tai fyysinen tarkastus. Toimijoiden on suositeltavaa käyttää Traces-järjestelmää myös muiden luokan 3 sivutuotteiden siirroissa. Virkaeläinlääkärillä ei ole kuitenkaan velvollisuutta vahvistaa muiden luokan 3 sivutuote-erien saapumista Traces-järjestelmässä.

Vuoden 2017 aikana Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 1375 kaupallista asiakirjaa, joissa määräpaikka oli Suomessa ja alkuperäpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 6 on esitetty siirrot alkuperämaan mukaisesti. Suomeen saapuneista 1375 sivutuote-erästä 776 on Traces-järjestelmään merkitty vahvistus niiden vastaanottamisesta. Sivutuotelainsäädännön edellyttämää saapumisvahvistusta (kuitaus tai tarkastus) ei kuitenkaan kaikille erille ole tehty ja kuitausten määrä on edellisvuotta pienempi. Suomeen saapuneista sivutuote-eristä 465 tehtiin asiakirjatarkastus, 127 erälle tunnistustarkastus ja 39 erälle fyysinen tarkastus. Kolmen erän osalta raportoitiin, että erät eivät olleet hyväksyttäviä ja ne lähetettiin takaisin alkuperämaahan. Eviran tietoon tuli myös yksi Suomeen laittomasti siirretty sivutuote-erä. Asian käsittelyn jatkotoimenpiteistä vastasi Evira. Prosenttiosuuksiltaan tarkastusten kokonaismäärä oli samaa luokkaa edelliseen vuoteen verrattuna. Tunnistustarkastuksia ja fyysisiä tarkastuksia suoritettiin kuitenkin edellisvuotta vähemmän.

Vastaavasti vuoden 2017 aikana Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 390 kaupallista asiakirjaa, joissa eläimistä saatavien sivutuotteiden alkuperäpaikka oli Suomessa ja määräpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 7 on esitetty siirrot määränpäämaan mukaisesti. Suomesta lähetetyistä 390 sivutuote-erästä on Traces-järjestelmään 252 erälle merkitty vahvistus niiden vastaanottamisesta. Näistä 117 erälle tehtiin asiakirjatarkastus, 52 erälle tunnistustarkastus ja 20 erälle fyysinen tarkastus. Kaikki fyysiset tarkastukset olivat hyväksyttäviä.

Taulukko 6. Vuonna 2017 EU:n jäsenvaltioista Suomeen siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	ALKUPERÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Alankomaat	68	3	1 658 547
	Espanja	89	3	1 987 000
	Iso-Britannia	181	3	8 271 340
	Itävalta	12	3	322 760
	Liettua	76	3	1 613 863
	Norja	411	2,3	19 737 229
	Portugali	20	2	24 700
	Puola	103	2,3	1 587 971
	Ruotsi	57	3	1 169 384
	Saksa	112	3	2 602 077
	Slovakia	4	3	1 100
	Tanska	211	2,3	5 661 045
	Viro	10	3	238 000
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	4	2,3	68 250
	Ruotsi	2	3	12 000
	Viro	15	2	191 190



Taulukko 7. Vuonna 2017 Suomesta EU:n jäsenvaltioihin siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	MÄÄRÄNPÄÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE- LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Tanska	80	3	770 040
	Alankomaat	8	3	176 748
	Latvia	2	3	47 000
	Ruotsi	1	3	3 900
	Saksa	4	3	64 873
	Tšekki	6	3	212 460
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Liettua	20	2,3	191 856
	Tanska	159	1,2	5 042 794
	Puola	37	2	144 170
	Alankomaat	21	1,2	94 918
	Belgia	13	2	2 027 848
	Italia	1	1	19 611
	Tšekki	17	1,2	75 606
	Viro	21	1,2	41 147

### Sivutuotteiden tuonti

Suomen eläinlääkinnällisillä rajatarkastusasemilla (Helsingin satama, Helsinki-Vantaan lentoasema ja Vaalimaa) tarkastettiin yhteensä 578 sivutuote-erää, joista 1 erä oli kauttakuljetuksia Venäjälle. Hylättyjä eriä oli kolme. Valtaosa tarkastetuista sivutuote-eristä oli eläinten rehuja, eniten rehueriä tuli Kiinasta. Tarkastuksia tehtiin myös verituotteille, lannoitteille, höyhenille, vuodille ja nahoille sekä trofeille.

Tuontilupia sivutuotteista saaduille tutkimus- ja kaupallisille näytteille myönnettiin yhteensä 19 kappaletta. Valtaosa myönnettyistä tuontiluvista oli luokan 3 sivutuotteille.

## 3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTEMUKAISUUS

### 3.1 Todetut puutteet ja niiden yleisyys

Sivutuotealalla on hyvin erityyppisiä toimijoita ja siten myös todetut puutteet vaihtelevat paljon. Omavalvontasuunnitelmaan liittyvät puutteet ovat yleisiä, samoin kirjanpidossa, kaupallisissa asiakirjoissa, tuoteselosteissa ja näytteenottosuunnitelmassa tai sen toteuttamisessa esiintyi puutteita monien toimijoiden keskuudessa. Valvontaviranomaiset kirjasiivat havaitsemansa puutteet ja edellytetyt toimenpiteet tarkastuspöytäkirjoihin ja antoivat tarvittaessa määräaikoja puutteiden korjaamiselle.

Lampaiden ja vuohien raatojen toimittaminen käsittelylaitokseen keräilyalueella on vähitellen lisääntynyt, ollen nyt noin 83 %. 6 % raadoista haudataan ja 10 % on ilmoitettu hävitetyksi muilla keinoilla. Mitä nuo muut keinot pitävät sisällään jäi epäselväksi.

Viileä kesän ansioista suurikokoiset naudan raadot säilyivät edellisiä vuosia paremmin näytteenottokelpoisina ja näyte jäi ottamatta vain 7 prosentista Honkajoelle päätyneistä yli 48 kk ikäisistä naudoista. Pikkumärehtijöistä näyte jäi edellisvuosien tapaan ottamatta 21 prosentista. Ne raadot, joista näytettä ei saatu, olivat pääosin pahoin pilaantuneita, tulipaloissa tuhoutuneita tai niiltä puuttuivat tunnistetiedot.

Tuottajien nautarekisteriin ilmoitettamien käsittelylaitokseen toimitettujen nautojen määrä oli noin 5% nautaa suurempi kuin käsittelylaitoksen nautarekisteriin ilmoittamien vastaanotettujen nautojen määrä.

Raatojen hävittämättä jättämiseen ja lainvastainen hautaamiseen liittyviä tarkastuksia tehtiin 14. Puutteet paljastuivat joko muun tilavalvonnan yhteydessä tai yksittäisten ilmoitusten perusteella.

Nautojen, lampaiden ja vuohien kotiteurastusten määrä ovat eläinrekisterien tietojen mukaan laskeneet keräilyalueella ja koko maassa hieman viime vuodesta. Edellisvuoden tapaan kotiteurastuksen sivutuotteiden hävittäminen käsittelylaitoksen on vähäistä.

Lähes kaikki turkistarhat, jotka kasvattavat kettuja ja/tai supeja käyttävät Suomelle annettua lajinsisäisen käytön poikkeusta (n. 1000 kpl). Lajinsisäistä ruokintaa voi harjoittaa ainoastaan eläintenpitäjä- ja pitopaikka rekisteriin rekisteröidyillä turkistarhoilla. Rekisterissä tulee olla merkintä lajinsisäisestä käytöstä. Merkintöjä oli tehty aiempia vuosia enemmän kuluneena vuonna ja rekisterissä on nyt yhteensä 368 ketu- ja supitarhaa. Valtaosalta toimijoista merkintä kuitenkin edelleen puuttuu.

Haaskapaikkoja on rekisteröity kiitettävästi, mutta rekisteröimättömiä haaskapaikkoja paljastuu edelleen useita vuodessa. Kuukausi-ilmoitusten teko on vähäistä.

### 3.2 Puutteiden analyysi

#### Laitosvalvonta

Eviran koostamat tiedot kunnaneläinlääkäreiden valvonnoissa havaitsemista puutteista perustuvat Eviraan toimitettuihin tarkastuskertomuksiin sekä AVI:n VASU-raportteihin.

Evira teki yhteensä 155 tarkastusta. Puutteita todettiin näissä valvonnoissa yhteensä 115 kappaletta. Puutteista 101 havaittiin lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa. Hyväksyntätarkastuksen yhteydessä havaittuja puutteita näistä oli 23 ja loput 78 hyväksytyjen laitosten tarkastuksessa esille tulleita puutteita.

Hyväksyntätarkastuksissa on kahta käytäntöä. Lannoitevalmisteita valmistavat laitokset tarkastetaan laitoksen ollessa jo toiminnassa ja tarkastuksesta tehdään erillinen päätös johon kirjataan todetut puutteet. Muut laitokset tarkastetaan ennen toiminnan aloittamista ja hyväksymistarkastuksissa todettujen puutteiden korjaaminen annettuihin määräaikoihin mennessä on hyväksymisen edellytys, eikä niitä ole tästä syystä laskettu puutteiden kokonaismäärään mukaan.

Laitosvalvonnassa havaitut, riskiluokaltaan pienemmät puutteet (luokan 3 puutteet) liittyivät omavalvontasuunnitelmiin, kaupallisiin asiakirjoihin, sivutuotteiden merkitsemiseen, kirjanpitoon (puhdistus, perehdytys, lämpötilaseuranta), pakkausmerkintöihin, näytteenottoon ja näytteiden analysoimiseen. Luokan 3 puutteita todettiin yhteensä 92 kpl.

Luokan 2 puutteiksi kirjataan asioita, jotka ovat vakavuudeltaan luokan 3 ja 1 puutteiden välissä. Tällaisia olivat esimerkiksi kriittisten pisteiden seuraamisen puutteellisuus ja näytteenottosuunnitelman tai ajantasaisen omavalvontasuunnitelman puuttuminen/suunnitelman toteuttamisen laiminlyöminen kokonaan tai puuttuvat sivutuoteluokkamerkinnot. Luokan 2 puutteita kirjattiin yhteensä 18.

Vakavia puutteita, joiden perusteella toiminnasta aiheutuu vaaraa eläinten, ihmisten tai ympäristönturvallisuudelle kirjattiin kahdesta lannoitteita valmistavasta laitoksesta yhteensä 5. Laitoksista toinen oli hyväksytty ja toinen hyväksyntää hakenut laitos. Puutteet liittyivät laitoksilla kiellettyjen raaka-aineiden käsittelyyn, tilojen ja laitteiden asianmukaisuuteen sekä kriittisten valvontapisteiden seurannan laiminlyöntiin. Hyväksytyllä laitoksella havaitut puutteen korjattiin Eviran vaatimusten mukaisesti. Hyväksyntää hakeneelta laitokselta edellytettiin muutoksia toiminnassa ennen laitoshyväksynnän myöntämistä.

Kotimaisesta valmistuksesta otetuista sivutuoterehunäytteistä analysoitiin salmonella ja enterobakteerit. Puolet näytteistä oli lemmikkieläimille valmistettuja raakaruokia. Salmonellaa ei todettu missään näytteissä. Enterobakteerien määrä ylitti sivutuoteasetuksen salliman tason seitsemässä valmistuksen valvonnassa otetussa näytteessä. Näytteet olivat lemmikkieläimille valmistettuja raakaruokia. Ylityksen tasosta riippuen Evira joko antoi toimijalle huomautuksen, kuuli toimijaa ylityksen johdosta tai kielsi rehuerän markkinoille saattamisen suoraan ilman kuulemistä. Kuulemisen seurauksena Evira joko kielsi rehuerien markkinoille saattamisen ja edellytti toimijalta selvityksiä toimenpiteistä, joihin em. tutkimustulosten johdosta oli ryhdytty tai totesi kieltämisen tarpeettomaksi saatujen selvitysten perusteella.

Kunnaneläinlääkäreiden tekemissä laitostarkastuksissa havaittiin 6 poikkeamaa, joista yksi oli vakava luokan 1 puute. Kyseessä oli märehitijöiden raatoja ilman hyväksyntää polttaneesta pieneläin- ja hevostuhkaamosta. Tuhkaamalla oli käytössään märehitijöiden polttoon vaatimuksiltaan soveltuvat laitteet ja poltetut raadot olivat peräisin nuorista eläimistä. Kyseessä oli toimijan väärinymmärrys.

Lievemmät puutteet liittyivät omavalvontasuunnitelman puuttumiseen kirjanpitojen epätäydellisyyteen, sivutuoteluokkien merkitsemisiin ja polttolaitoksissa polttolämpötilan varmennukseen.

Polttolaitoksissa polttolämpötilan havaittiin aiempia vuosi vähemmän puutteita. Vanhoissa tilakohtaisissa polttolaitoksissa ei aina ole vakiovarusteena lämpömittaria, jolla voitaisiin varmentaa raatojen polttolämpötila polttokohtaisesti. Rinnakkaispolttolaitoksissa ei uusissakaan laitteissa ole aina polttolämpötilan seurantamahdollisuutta. Näissä tapauksissa toimijan on mittaautettava polttolämpötila ulkopuolisella toimijalla vuosittain ja esitettävä tosine mittauksesta valvojalle. Kunnissa, joissa on runsaasti tilapolttolaitteita, ratkaisuna on ollut kunnan valvojalle hankkima kannettavan lämpötilamittari. Valvoja huolehtii kannettavan mittalaitteen kalibroinnista. Kaupallisten tuhkaamoiden kohdalla mittalaitteiden tarkastukset on hoidettu pääsääntöisesti asianmukaisesti. Nämä puutteet varmennettiin korjatuiksi yleensä toimijan valvojalle jälkikäteen toimittamien asiakirjojen ja mittaustodistusten avulla.

Toimijoiden säännöstenvastainen toiminta johtuu osittain tiedon ja ymmärryksen puutteesta sekä resurssien vähyydestä. Esimerkiksi sivutuotteita rehuksi käsittelevillä pienillä toimijoilla ei aina ole riittävästi asiantuntemusta ja resursseja tehokkaiden HACCP-järjestelmien ja laadunvarmistussuunnitelmien laatimiseksi ja/tai noudattamiseksi. Kustannukset rajoittavat myös sellaisia tila- ja laiteinvestointeja, joilla voitaisiin parantaa rehujen turvallisuutta tai hygieenistä laatua. Osittain todetuissa puutteissa on kuitenkin kyse välinpitämättömyydestä tai kustannusten tietoisesta välttelmisestä: säännösten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia, eikä esimerkiksi vaaranarvioinnin, omavalvonnan, näytteenoton tai kirjanpidon hyötyjä ymmärretä tai haluta ymmärtää. Puutteisiin puuttumisen lisäksi tarkastuksilla onkin suuri merkitys myös toimijan ohjaamisen, neuvomisen ja ymmärryksen lisäämisen kannalta.

Syiksi toimijoiden säädösten vastaiseen toimintaan olivat AVIT arvioineet VASU- raporteissaan toimijoihin kohdistuvan runsaan lainsäädännön, joka heidän tulisi tuntea. Vaikka lainsäädännöstä ja sen muutoksista tiedotetaan toimijoita, on heidän vaikea

hallita kaikkia vaatimuksia, jotka heitä koskevat. Lisäksi säädökset ovat muuttuneet sellaisiksi, että niiden ymmärtäminen tavalliselle kansalaiselle on vaikeaa. Tietyissä tilanteissa toimijan taloudelliset tai terveydelliset ongelmat ovat johtaneet puutteisiin toiminnassa. Toisinaan toimijan käsitys lainsäädännön velvoitteista on eronnut valvojan käsityksestä säädöksen tulkinnasta, koska asiaa koskeva lainsäädäntö ei ole ollut riittävän yksityiskohtaista. Joissakin tapauksissa on ilmennyt myös toimijan välinpitämättömyyttä säädösten noudattamista kohtaan

Valvonnan painopiste on lannoitesektorilla muuttunut hyväksyntää hakeneiden laitosten valvonnasta hyväksytyjen laitosten valvontaa, koska hyväksyntää hakeneiden laitosten määrä on selvästi vähentynyt aiempiin vuosiin verrattuna. Tästä syystä valvonnassa korostuvat omavalvontaan ja omavalvonnan toteuttamiseen liittyvät puutteet.

### Sivutuotteiden säännöstenvastainen hävittäminen ja käyttö

#### Kuolleet naudat

Käsittelylaitoksen nautarekisteriin ilmoittaman vastaanotetun nautamäärän mukaan laskettuna nautojen asianmukainen hävittäminen keräilyalueella käsittelylaitoksen kautta olisi 96%:n asemesta 92% ja muilla tavoin hävitettyjen osuus 8 % ( haudattu, haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Edellisvuoden selvitysten perusteella käsittelylaitoksen vastaanottokuittauksia voitaneen pitää luotettavina ja saatua poikkeamaa todenmukaisena. Syy poikkeamaan johtunee edellisvuoden tapaan pääsiasiansa siitä, että toimija oli antanut raadon hävitystavalle väärän koodin joko vahingossa tai tiedon puutteen vuoksi. Osassa näistä tapauksista kyseessä lienee kuitenkin tarkoituksellisesti väärin ilmoitetusta hävitystavasta. Raato on saatettu hävittää hautaamalla, viety haaskaksi tai syötetty koirille, mikä on yleistä etenkin vasi-koiden kohdalla.

#### Kuolleet lampaat

Huomionarvoisempi tekijä kuin tilalla kuolleiden lampaiden hävittäminen keräilyalueella hautaamalla oli raatojen ilmoittamattomat hävitystavat ja suuret kotiteurastusmäärät. Tuottajan mahdollisuutta valita raadon hävitystavaksi ”muu- tapa” eli jättää käytännössä hävitystapa ilmoittamatta, oli hyödynnetty 10 %:ssa tapauksista. Rekistereissä ei tulisi olla tarjolla tällaista mahdollisuutta. Ei myöskään ole mahdollista, että tila teurastaa omaan käyttöön neljässä kuukaudessa 20–100 lammasta. Osassa tapauksista toimija oli todennäköisesti antanut raadon hävitystavalle väärän koodin vahingossa, kuten nautojenkin kohdalla on todettu. Osassa näistä tapauksista kyseessä lienee kuitenkin toiminnasta, jonka tavoite on peitellä suurta kuolleisuutta tai taloudellisen edun tavoittelu kiertämällä raatokeräilyn kustannuksia. Mahdollista on myös lampaiden myynti tilalta elävänä tai teurastettuna, jolloin säästetään lihanarkastuskuluissa.

Märehtijöiden kuoleman ja raatokeräilyn tilauksen välinen aika on paikoin pitkä, mikä aiheuttaa BSE-näytteenotossa vaikeuksia. Viileä kesän ansioista suurikokoiset naudan raadot säilyivät kuitenkin edellisiä vuosia paremmin näytteenottokelpoisina. Näytettä ei saada tulipalon vahingoittamista raadoista, pilaantuneista raadoista eläinsuojelutapauksissa sekä tunnistamattomista raadoista. Lampaiden kohdalla näytteet jäävät ottamatta myös suurelta määrältä lampaita, joiden hävitystapaa ei ilmoiteta ja lampailta, jotka on ilmoitettu omaa käyttöön teurastetuiksi.

#### Turkiseläintarhojen rekisteröinti laajinsäisiksi käyttäijiksi

Laajinsäisen käytön merkinnän lisääminen turkistarhan rekisteritietoihin vaatii käyntiä maaseutusihiteeri luona, joka lisää puuttuvan merkinnän tarhan rekisteritietoihin. Tämä koetaan ilmeisesti liian työläänä toimenpiteenä. Merkintä on tärkeä, koska se yk-

si ehdoista, joiden perusteella Suomen turkiselinkeino on saanut luvan käyttää kettujen ja supikoirien lajinsisäistä kierrätystä. Turkiselinkeinoa on muistutettu asiasta useissa yhteyksissä.

### Haaskatoiminta

Ilmoittamattomat haaskapaikat ja käyttöilmoitusten tekemättä jättäminen johtunevat pääsääntöisesti tietämättömyydestä tai viitseliäisyyden puutteesta. Etenkin ilmoittaminen omalla maalla pidettävästä haaskapaikasta pienpetojen metsästystä varten ja vähäisen sivutuotemäärän vienti haaskalle ei ehkä tunnu toimijasta tarkoituksenmukaiselta. Toisaalta maastoon jätettyjen raatojen kohdalla kyseessä voi olla myös raatokeräilyn kiertäminen, hautaamisesta annettujen säädösten rikkominen tai laittomasta karhun tai muun suurpedon metsästyksistä.

Haaskanpitäjät eivät tehneet aktiivisesti käyttöilmoituksia eläinperäisen aineksen viennistä haaskapaikalle tai kaikki tiedot niistä eivät kulkeudu Eviraan. Hyvä esimerkki on alle 12 kk ikäisten nautojen haaskakäyttö, jossa eroa saatujen kuukausi-ilmoitusten ja nautarekisterin tietojen välillä on 173 nautaa. Jos muun haaska-aineksen kohdalla ero ilmoitusten ja käytännön välillä on samankaltainen, on mahdollista kontrolloida haaskalle päätyvän aineksen määrää ja laatua. Haaskapaikasta saattaa muodostua sivutuotteiden hävityskeino. Jos houkuttimena haaskapaikalla käytetään ainoastaan luonnonvaraisia eläimiä esim. kolarieläimiä tai hirven metsästyksen teurasjätteitä, ei haaskatoimintaa tarvitse rekisteröidä eikä kuukausi-ilmoituksia tehdä. Näin välttyään myös haaskapitoon muuten liittyviltä rekisteröinti ja valvontakustannuksilta.

### **Puutteista aiheutuvat riskit**

Laitostarkastuksilla havaitut puutteet sivutuotteiden merkinnöissä, kuljetusasiakirjoissa ja kirjanpidoissa johtavat sivutuotteiden jäljitettävyyden heikkenemiseen. Puutteet yleisessä hygieniassa ja sivutuotteiden säilytyksessä muodostavat riskin etenkin rehuksi päätyvien sivutuotteiden kohdalla.

Puutteet omavalvontasuunnitelmassa ja HACCP-järjestelmässä voivat johtaa virheeliseen riskinarviointiin ja toimenpiteiden kohdentamiseen tuoteturvallisuuden kannalta epäolennaisiin asioihin. Näytteenotossa havaitut puutteet voivat johtaa siihen, että esimerkiksi salmonella ja muut haitalliset aineet jäävät toteamatta. Riittämättömien näytteenotossuunnitelmien tai niiden puutteellisen toteutuksen seurauksena toimija ei välttämättä saa todellista kuvaa raaka-aineiden tai valmiiden tuotteiden mikrobiologisesta laadusta. Merkintöjen puutteet voivat aiheuttaa sekaannusta rehujen valmistuksessa tai käytössä, joskaan varsinaisia turvallisuuden kannalta vakavia tapauksia ei tullut esille. Puutteelliset siivouskäytännöt ja tuotanto- ja varastotilojen huono kunto lisäävät tuhoeläinten ja sitä kautta tautien leviämisen riskiä, sekä voivat etenkin rehujen kohdalla aiheuttaa terveydellisen riskin rehun loppukäytössä. Lannoitteiden osalta puutteellinen raaka-aineiden käsittely, omavalvontaan liittyvän seurannan laiminlyönti sekä rakenteelliset ja toiminnalliset puutteet voivat aiheuttaa valmiiden tuotteiden kontaminaatoriskin ja sitä kautta riskin rehu- ja elintarviketuotannolle.

Raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen eläintiheällä keräilyalueella sisältää riskin ihmisten ja eläinten terveydelle sekä ympäristölle. Hautauspaikan väärä sijainti, valvonnan puute sekä liian lähelle pintaa tapahtuva hautaaminen voivat aiheuttaa mahdollisen taudin leviämisen tai tarttumisen hyönteisten tai muiden eläinten välityksellä. Lisäksi riskinä on pohjaveden saastuminen.

Jos tilalta myydään kotiteurastetuiksi ilmoitettuja eläimiä elävänä tai teurastettuna ja tarkastamatonta lihaa päätyy näin yleiseen kulutukseen, tarkastamattoman lihan

myynnillä/tarjoilulla aiheutetaan terveysvaaraa. Eläinten jäljittävyyden katoaminen voi tautitilanteessa haitata epidemiologisen selvityksen tekemistä ratkaisevasti.

Kun raatokeräilyn tilaaminen viivästyy tai jää tekemättä, pihapiirissä lojuva raato houkuttelee niin tuho- kuin petoeläimiäkin pihapiiriin. Vastaavasti hautaamaton raato maastossa houkuttelee suurpetoja siirtymään alueelle, mikä aiheuttaa mahdollisesti vaaraa lähialueen asukkaille ja metsässä liikkuville ihmiselle. Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa TSE-näytteenotto käsittelylaitoksella jää näistä raadoista tekemättä. Pikkumärehtijöiden kohdalla huolestuttavaa on lisäksi se, että keräilyalueen raadoista hävitetään noin 20 % muilla tavoin kuin toimittamalla ne käsittelylaitokseen ja TSE-näytteenoton piiriin. Näytteiden saanti olisi erittäin tärkeää paitsi tautiseurannan vuoksi myös siksi, että Suomen luokitus mitättömän alhaisen klassisen scrapieriskin maana säilyisi.

#### 4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

##### DG SANTE:n suorittamat tarkastukset

DG SANTE ei tehnyt vuonna 2017 sivutuotevalvontaan liittyviä auditointeja. Vuoden 2017 alussa oli aiemmista auditoinneista auki 2 suositusta (2011–8959-2 sekä 2014–7067-2). Vuoden 2011 suositus liittyi sivutuotteiden valvontajärjestelmään ja lisäselvityksiä pyydettiin AVI:n tekemistä kuntien sivutuotevalvontaan kohdistuneista AJO-käynneistä. DG SANTE katsoikin toimitetut selvityksen riittäviksi ja suositus saatiin suljettua. Vuoden 2014 suositus liittyi sisämarkkinakauppaan ja TRACES-järjestelmän käyttöön. Tähän palataan vuoden 2018 yleismissiolla.

##### Auditoinnit

Sivutuotteisiin liittyviä ohjaus- ja arviointikäyntejä suunniteltiin tehtäväksi 1-2 kpl. Niitä toteutettiin kolme. Käynnit kohdistuivat tarkastuseläinlääkäriin teurastamossa tekemään sivutuotevalvontaan. Käynnit sisälsivät myös osan, johon osallistui teurastamon sivutuotteista vastaavaa henkilöstöä. Näin tietoa saatiin samalla käynnillä levityä mahdollisimman tehokkaasti ja laajasti käynnin kohteena olevassa laitoksessa. Ohjaus- ja arviointikäynnit on todettu hyödyllisiksi, ja niiden tekemistä on tarkoitus jatkaa myös tulevaisuudessa.

AVI tekivät koko ympäristöterveydenhuoltoon kohdistuvia yhteisiä arviointi- ja ohjauskäyntejä. Kyseisillä käynneillä katsottiin koko valvonnan kokonaisuutta, johon kuuluu myös sivutuotevalvonta. AJO-käynneillä käytiin läpi mm. toimintaohjeita, resursseja, koulutusta ja viestintää. Yhtään kohdekäyntiä sivutuotevalvontakohteisiin ei vuonna 2017 tehty.

#### 5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

##### 5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Säännölliset tarkastukset ja niiden kohdentaminen riskiperusteisesti parantavat toimijoiden lainsäädännön tuntemusta ja vaatimusten noudattamista sekä lisäävät ymmärrystä. Valvontaviranomaisia kouluttamalla on pyritty välittämään ajankohtaista tietoa säädöksistä myös toimijoille. Uusia, toimijoille suunnattuja ohjeita laadittiin ja vanhoja ohjeita ja internet-sivuja päivitettiin. Tarkempi kuvaus on esitetty kappaleessa 5.3. Päivittäisellä valvojien ja toimijoiden henkilökohtaisella ohjaamisella ja neuvomisella puhelimitse ja sähköpostitse on suuri merkitys etenkin uusien toimijoiden ja valvojien

kohdalla. Sekä valvojille että toimijoille on aktiivisesti viestitetty mahdollisuudesta olla yhteydessä keskusviranomaiseen.

## 5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Useimmissa tapauksissa laitosvalvonnassa todettujen puutteiden korjaaminen todennettiin toimijan lähettämän selvityksen perusteella. Tarpeen vaatiessa valtuutettu tarkastaja tai paikallinen valvova viranomainen, kuten kunnaneläinlääkäri tai tarkastuseläinlääkäri, tarkasti yksittäiset korjaavat toimenpiteet paikan päällä. Korjaavat toimenpiteet tarkastettiin kuitenkin viimeistään seuraavan tarkastuskäynnin yhteydessä. Tarkastuskäyntejä lisättiin, jos toiminnassa todettiin paljon puutteita tai ne olivat luonteeltaan vakavia. Yhtään rekisteröintiä tai hyväksyntää ei tarkastuksissa todettujen puutteiden perusteella peruutettu.

Tilavalvontojen lisäksi sivutuoterikkomuksia paljastui raatokeräilyn ja yksityisten ihmisten ilmoitusten kautta. Tyypilliset ilmoituksen koskivat maastosta tai tilan alueelta löytyneitä raatoja ja epäilyttäviä haaskapaikkoja. Eviraan tulleiden ilmoitusten selvittäminen siirrettiin paikalliselle viranomaiselle. Tapauksissa, joissa toimijan todettiin syyllistyneen sivutuotelain rikkomiseen, toimijaa kuultiin ja hänelle annettiin mahdollisuus antaa selvityksensä asiassa. Usein toimija korjasi tarkastuksella havaitut virheet jo tässä vaiheessa, eikä jatkotoimenpiteisiin ollut tarvetta. Tyypillisesti kyseessä oli esimerkiksi puuttuneen haaskakirjanpidon tai kuukausi-ilmoituksen laatiminen ja toimittaminen kunnaneläinlääkärille sähköpostitse. Jos puutetta ei oltu korjattu, antoi kunnaneläinlääkäri määräyksen puutteen korjaamiseksi. Kuluneena vuonna annettiin muutama hallintopäätös liittyen kuukausi-ilmoitusteen puutteeseen ja yksi kieltä käyttää haaskalla sellaisten eläinten raatoja, joissa lääkkeiden varoaika ei ole päättynyt. Raatolöydöksistä tehtiin yksi tutkintapyyntö, joka ei johtanut sen pidemmälle. Korjaustoimenpiteen toteutuminen tarkastettiin puutteen luonteesta riippuen joko ylimääräisellä tarkastuskäynnillä, lähetettävien dokumentein tai valokuvien.

Eläintilojen valvonnassa on vuoden aikana paljastunut ns. monialaongelmaisia tapauksia, joissa toimija on rikkonut tai hänen on epäilty rikkoneen sivutuote- eläinsuojelu- elintarvike- ja merkintä- ja rekisteröinti- sekä ympäristölainsäädäntöä. Varsin usein sivutuoterikkomukset paljastuvat eläinsuojelutarkastuksen sivulöydöksenä. Vastaavasti sivutuotetarkastus johtaa usein havaintoihin eläinsuojelu-, merkintä- ja rekisteröinti- tai ympäristöpuolenrikkeistä ja jopa elintarviketurvallisuuden vaarantamisesta. Tällaisista tapauksista tehtiin kaksi tukintapyyntöä poliisille. Niiden käsittely on vielä kesken.

## 5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

Sivutuotteiden sisämarkkinakaupan ohjaus siirtyi Eviran organisaatiomuutoksen myötä sivutuoteprosessille. Sivutuotteiden sisämarkkinakaupan valvonnan osalta Traces-järjestelmän osittainen taipumattomuus ja EU:n sisällä vaihtelevat käytännöt vaikuttavat järjestelmästä saatuihin tuloksiin. Mahdollisten puutteiden osalta toimijoita sekä virkaeläinlääkäreitä ohjeistettiin sisämarkkinakaupan siirtojen vaatimuksista ja tarkastuksista. Virkaeläinlääkäreiden avuksi on Evirassa järjestetty myös Traces-koulutuksia ja lisäksi järjestelmän käytöstä on olemassa ohje toimijoille ja virkaeläinlääkäreille. Esimerkiksi saapuneiden sivutuote-erien kuittausten määrä ei saavuttanut vuonna 2017 sivutuotevalvontasuunnitelmassa asetettua tavoitetta, joten ohjeistusta ja tiedotusta kehitetään. Sisämarkkinakaupan valvonta on valittu vuonna 2018 sivutuotevalvonnan painopistealueeksi. Tarkoituksena on yhtenäistää ja selkeyttää valvontaa.

Monialaongelmaisten tapausten yhteistarkastukset, jatkotoimenpiteisiin ryhtyminen ja kokonaisuuden koordinointi edellyttää monen eri viranomaistehon yhteistoimintaa ja tiedonvälitystä kentällä mutta myös uudenlaista yhteistyötä Eviran eri osastojen, yksiköiden ja jaostojen välillä. Eviraan perustettiin tätä tarkoitusta varten monialaongelmien selvittämismallin valmisteluryhmä, jonka tarkoitus on luoda toimintamalli näiden tapausten käsittelylle ja koordinaatiolle Evira sisällä.

Tilarehustamoiden suunniteluista tarkastuksista tehtiin vain noin puolet, vaikka tämä oli yksi vuoden 2017 valvonnan painopistealueista. Tämä on harmillista, koska näiden toimijoiden säädösten mukainen toiminta ja valvonta on ehto Suomelle erivapaudella annettuun kettujen ja supikoirien lajinsisäisen kierrätykseen. Tilarehustamoiden valvonta koetaan kentällä ilmeisesti erityisen haastavaksi ja siksi Eviran on tehostettava valvonnan ohjeistusta ja ohjausta jatkossa.

Hyönteisten kasvattaminen rehu- ja elintarvikekäyttöön on herättänyt kysymyksen hyönteistuotannon sivutuotteiden käsittelyvaatimuksista ja hyödyntämismahdollisuuksista lannoitevalmistekäytössä. Eviran julkaisemaan ohjeeseen 10588/2 ”Hyönteiset elintarvikkeena” on kirjoitettu osio hyönteisten sivutuotteiden käsittelystä ja hyödyntämisestä.

Taulukkoon 8 on listattu toimijoille ja valvojille laadittu sivutuotteisiin liittyvä kirjallinen ohjeistus. Ohjeita päivitettiin tarpeen mukaan. Sivutuotevalvonnan internet-sivuja päivitetään jatkuvasti ja tarpeen mukaan luodaan uusia sivuja. Muuta ohjeistusta ja neuvontaa on annettu puhelimitse, sähköpostitse, paikanpäällä sekä erilaisten koulutustilaisuuksien muodossa. Sähköpostitse ja puhelimitse tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa annetaan päivittäin sekä valvojille että toimijoille.

Sivutuotteisiin liittyvää koulutusta annettiin toimijoille yhdessä ja valvojille noin 15 eri tilaisuudessa. Toimijoille suunnattuihin tilaisuuksiin osallistui noin 400 henkilöä ja valvojille suunnattuihin tilaisuuksiin yhteensä noin 500 henkilöä. Turkisrehusektoria koulutettiin turkisrehupäivien yhteydessä, tarkastuseläinlääkäreitä ja lihantarkastajia heille suunnattujen tilaisuuksien yhteydessä. Läänineläinlääkäreitä koulutettiin Evira-AVI-neuvottelupäivillä ja eläinlääkäriopiskelijoille pidettiin luentoja sivutuoteasioista osana eläinlääketieteellisen tiedekunnan opetusta. Uutta liiketoimintaa sivutuotteista – hankkeen tilaisuuksissa puhuttiin sivutuotteiden hyödyntämismahdollisuuksista toimijoille ja tutkijoille. Teurastamokäynneillä tavoitettiin sekä laitoksissa sivutuotteiden parissa työskentelevää henkilöstöä että tarkastuseläinlääkäreitä. Lemmikkieläinten raakaruokaa valmistaville toimijoille järjestettiin keskustelutilaisuus Evirassa. Eviran sivutuotevalvonta järjesti lokakuussa 2017 sivutuotevalvontapäivän aluehallintovirastojen ja kuntien valvontaviranomaisille.

Taulukko 8. Viranomaisille ja toimijoille laadittu ohjeistus.

	2014	2015	2016	2017
Ohjeet toimijoille ja/tai valvojille				
- päivitetty, kpl	2	7	2	0
- uudet, kpl	3	1	0	1

## 6 TOIMINNAN RESURSSIT

Evira vastaa sivutuotelainsäädännön toimeenpanotehtävien johtamisesta, ohjaamisesta, kehittämisestä ja koulutuksesta sekä valvoo itse osaa sivutuotetoimijoista. Päätönsä sivutuotteiden kanssa sivutuoteprosessissa työskentelee 2 henkilöä ja li-



säksi sivutuotevalvonta liittyy muissa yksiköissä ja jaostoissa arviolta 5 henkilön tehtäviin.

Kunnaneläinlääkärien tehtäväkenttään liittyviä sivutuotevalvonnan tehtäviä on arviolta noin 150 - 200 kunnan alueella, joten valvontatehtävät työllistävät jossain määrin vastaavaa määrään kunnaneläinlääkäreitä. Osa kunnaneläinlääkäreistä on yksinomaan valvontatehtäviin keskittyneitä valvontaeläinlääkäreitä. Sivutuotevalvonnan ohjaus- ja koordinoititehtävät on yleensä keskitetty AVEissa yhdelle läänineläinlääkärille. Se, paljonko sivutuotevalvonta tosiasiallisesti vie AVIn tai kunnan valvontaviranomaisten henkilötyövuosia, vaihtelee suuresti eri alueiden välillä riippuen alueella sijaitsevien sivutuotealan toimijoiden määrästä.

Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sekä niiden yhteydessä toimivissa leikkaamoissa ja laitoksissa valvontatehtävät kuuluvat Eviran tarkastuseläinlääkärille. Kunnaneläinlääkärit sekä kunnan elintarvikevalvontaviranomaiset hoitavat hyväksytyjen ja ilmoitettujen elintarvikehuoneistojen valvontaa. Lisäksi Lapin aluehallintovirastoille kuuluu poroteurastamoiden hyväksyntä ja valvonta. Valvontaan tarvittava aika riippuu alueella sijaitsevien elintarvikevalvontakohteiden määrästä ja tyypistä.

Evira voi käyttää valvonnassa apunaan kirjallisesti valtuuttamia tarkastajia, jotka toimivat tehtävässään Eviran valvonnassa. He voivat tehdä Eviran pyynnöstä viranomaisvalvontaa varten tarvittavia tarkastuksia, selvityksiä ja ottaa näytteitä. Näiden tarkastusten ja näytteenoton perusteella tehtävät hallinnolliset päätökset tekee Evira. Sivutuotevalvontaan liittyvään näytteenottoon on koulutettu noin 10 valtuutettua tarkastajaa, joista osa tekee myös tarkastuksia.

Sivutuotevalvontaan on varattu Evirassa yhteensä noin kuusi henkilötyövuotta. Paikallisten valvojien, kuten läänin- ja kunnaneläinlääkäreiden työajastaan sivutuotevalvontaan käyttämä osuus on keskimäärin erittäin pieni (reilusti alle 10 %). Täyttämättömät läänin-, kunnan- ja valvontaeläinlääkäreiden virat hankaloittavat sivutuotevalvonnan toteutumeista. Resurssin arvioiminen on valvonnan toimeenpanon osalta haastavaa, koska se on jaettu monelle sellaiselle taholle, joiden työpanoksesta vain osa kuluu sivutuotevalvontaan.

## 7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN

Tuleva maakuntauudistus tulee vaikuttamaan sivutuotevalvontaan ja sen ohjaukseen merkittävästi. Miten kaikkien nykyisessä sivutuotelaisissa aluehallintovirastoille ja kunnaneläinlääkäreille säädettyjen tehtävien siirto maakunnille tullaan käytännössä järjestämään jää nähtäväksi.

Evira siirtyi vuoden 2017 alussa prosessiorganisaatioon. Uudessa organisaatiomallissa sivutuotevalvonnasta on muodostettu oma prosessi, joka kuuluu eläinten terveys ja lääkitseminen-yksikön eläntaudit- ja sivutuote-jaostoon. Tähän jaostoon on sijoitettu kaksi sivutuoteprosessiin kuuluvaa henkilöä, joista toinen on sivutuoteprosessin omistaja. Sivutuoteprosessin rehukäytön asiantuntija on sijoitettu rehujaostoon ja lannoitekäytön asiantuntija lannoitejaostoon. Lisäksi sivutuoteprosessissa tehdään yhteistyötä mm. eläinlääkinnällisen rajatarkastuksen sekä elintarvikehygienijaoston ja lihantarkastusyksikön kanssa. Sivutuotevalvonnan suunnittelu-, ohjaus- ja kehittämisvastuu koko sivutuotevalvonnan koordinoinnin osalta on sivutuotevalvonnan prosessilla. Sivutuoteprosessin toimivuutta ja yhteistyötä tullaan kehittämään edelleen vuoden 2018 aikana. Ruokaviraston toiminnan aloitus 1.1.2019 ei todennäköisesti vaikuta sivutuoteprosessin toimintaan.

Eviran sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosvalvonnan osalta konkreettisenä valvontakohtelistana, on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitet-

ta ja tavoiteltu valvonnan määrä on saavutettu selvästi. Myös valvonnan laadusta ja todettujen puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistamisesta on huolehdittu kiitettävästi. Sivutuotevalvontasuunnitelma on seuraavienkin vuosien aikana hyvä säilyttää tältä osin ennallaan.

Vuonna 2018 ohjaus- ja arviointikäyntejä on tarkoitus jatkaa vähintään edellisten vuosien tapaan. Käynnit ovat osoittautuneet tarpeellisiksi ja kaikille osapuolille hyödyllisiksi. Käynteihin on yhdistetty ja tullaan jatkossakin soveltuviin tilanteisiin yhdistämään sivutuoteohjausta ja neuvontaa valvojien lisäksi laitoksille. AJO-käyntien lisäksi on tehty ja tullaan jatkossakin tekemään neuvontakäyntejä liha- ja kala-alan laitoksiin. Laitoksilta on saatu positiivista palautetta siitä, että neuvontaa ja ohjausta on räätälöity juuri heidän lähtökohtiinsa sopivaksi.

Valtioneuvoston asetus 998/2017 valtioneuvostuksesta eläimen omistajalle nautojen, lampaiden, vuohien sikojen ja siipikarjan raatojen keräilystä ja hävittämisestä aiheutuviin kustannuksiin tuli voimaan 1.1.2018 ja sen sitä sovelletaan ensimmäisen kerran haettaessa avustusta vuodelle 2019. Avustuksen saaja on avustusta hakenut raatokeräilytoimija, joka käyttää avustuksen eläimen omistajan hyväksi. Avustusta haetaan Eviralta vuosittain ja avustusta hallinovia raatokeräilytoimijoita voi olla useita.

Raatokeräilyä kautta käsittelylaitoksiin päätyvien raatojen määrää ja siten tarvittavaa valtioneuvoston määrää tulevana vuonna on vaikea arvioida. Suunta näyttäisi nautarekisterien tietojen perusteella oleva melko vakio ja pikkumärehtijöiden kohdalla hiljalleen nouseva, joskin vuonna 2017 kaikkien märehtijöiden kerätty määrä oli edellisvuotta hieman pienempi. Sika-siipikarjan osalta keräilymäärä on pudonnut viimeisen kahden vuoden aikana merkittävästi.

EU-asetuksen muutoksen myötä tuotantoeläinten lannanpolto sallitaan jatkossa ilman jätteenpolttolupaa. Polttolaitosten hyväksyntä ja valvonta kuuluu sivutuotelain mukaan kunnaneläinlääkärille. Lannan polttoa säätelee lisäksi kansallinen ympäristönsuojelulainsäädäntö ja asetuksen sallimat poikkeuksen poltolle hyväksyy ympäristöviranomaisen. Maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö ovat selvittäneet yhdessä menettelyjä sekä tarvittavia lainsäädäntömuutoksia, joilla lannanpolton hyväksymismenettelyt saadaan mahdollisimman selkeiksi ja sujuviksi. Lainsäädäntömuutokset ovat lähdyssä lausuntokierrokselle kevään 2018 aikana. Lannan poltosta on työstetty toimijoille ohjelunnonsta yhteistyössä Eviran ja ministeriöiden kanssa.

TSE-asetuksen muutoksella ainoastaan yli 12 kk ikäisissä pikkumärehtijöissä on riskiin. Tätä nuoremmat eläimet ovat näin ollen luokkaa 2 ja niiden käyttö tietyissä ruokintatarkoituksissa vapautuu vuoden 2018 aikana.

Hyönteiskasvatuksessa muodostuvien sivutuotteisiin liittyvistä riskeistä lannoitevalmistekäytössä tehdään vuonna 2018 selvitys. Selvitystä varten haetaan hankerahotusta MMM:stä. Hankkeessa selvitetään Luonnontieteellisen keskuksen kanssa yhteistyössä vieraslajien leviämisen riskiä. Hankkeen tulosten perusteella laatii Evira yhteistyössä MMM:n ja YM:n kanssa ohjeen toimijoille ja valvovalle viranomaisille hyönteistuotannon sivutuotteiden käsittelyvaatimuksista.

Valvonnan tulosten raportoinnin kehittäminen on edelleen ensiarvoisen tärkeää, koska luotettava perustieto valvonnan toteutumisesta ja tuloksista luo pohjan riskiperusteiselle valvonnan suunnittelulle, sen kehittämiselle ja valvonnan entistä paremmalle kohdentamiselle.